

A magánember

- *Feri, voltak barátaid?*
- Az egész világ a barátom volt. Tízmillió ember szeret és tisztel. Mindenki a barátom.
- *De igazi, személyes barátod volt-e?*
- A kollégáim voltak a barátaim.
- *Mit értesz barátság alatt?*
- Fontosak voltunk egymás számára. Ha volt időnk, összefutottunk. Megnéztük, ki mit csinál, kinek hogyan zajlik az élete.
- *Soha nem volt szükséged bizalmas barátokra?*
- Nem értem rá bizalmaskodni senkivel.
- *Szellemi partner sem hiányzott?*
- Ahhoz ott voltak a próbák. Kényszerítően kéznél volt a szellemi kapcsolat. A kollégákhoz sem tudtam volna közelebb kerülni, mint a művekhez, amelyeket játszottam, és az írókhoz, akik ezeket írták. Ifjúkoromból Bodor Tibire, Szatmári Pistire emlékszem szívesen; aztán jöttek a nemzetisek: Kálmán Gyuri, Raksányi Kutyu, Avar Pisti, Óze Lajcsi, Kállai Feri, Agárdy Gabi, a többi színházból Zenthe Feri, meg a fiatalok.

Ferit nemcsak a nők szeretik, hanem a férfiak is. A nőknek sokat adott, de a férfiaknak még többet; nyilván azért, mert azok nagyobb tisztelettel figyeltek arra, amit mond. Olykor az a benyomásom, hogy az utóbbiak jobban, okosabban és megalapozottabban rajonganak érte. Legjobb példám erre az édesapám, akit Feri megismerkedésük első pillanatában örökre elvárszolt.

Erre a nagy – és kényes – pillanatra 1972 őszén, a Bűnbeesés után előadásának szünetében az öltöző folyosóján került sor, ahova édesapám szigorú tiltásom ellenére ment be, hogy közölje Ferivel, neki elege volt Arthur Millerből, úgyhogy feleségével előremegy egy vendéglőbe, ahol várni fognak Ferire és rám. Édesapámnak – aki a világ legkedélyesebb embere volt, és akit mindenki imádott vidám, barátkozó természete miatt – egy hang sem jött ki a torkán a csodálkozástól, amikor Feri messziről meglátva őt, feléje rohant, és a következő szavakkal a nyakába borult: „Csaba, hol voltál ilyen sokáig, ezer éve nem láttalak!” Édesapám látva, hogy van egy még nála is furcsább alak a földön, annyira megdöbbsent, hogy csendesen visszament a nézőtérre végigülni a második felvonást is, mondván, neki ezt a csodabogarat jobban meg kell figyelnie.

Megható az emberek, kicsik és nagyok, öregek és fiatalok Feri iránt megmutakozó szeretete, figyelme. Ez a szeretet még ma is töretlenül árad felé. Nemcsak olyan komoly emberek, mint például a világhírű borász, Bock József jött – holott nem ismerték egymást – az első szóra, és látta vendégül Feri nevében a Nemzeti Színházban helyet foglaló közönséget a születésnap gála szünetében – és vált barátá –, de az út mentén posztoló ifjú rendőrök is elmosolyodnak, és kedélyes: „Jó egészséget, művész úr, hogy vannak a lovak?”, kérdéssel üdvözlők, amikor a szabálytalankodásom miatt megállított kocsinkból Feri kiugrik, és összetéveszthetetlen hangján megszólal: „Mi van, fiúk? Csak nincs valami baj?” Soha nem fordult még elő, hogy a személyes találkozás feletti örömeinkben, ne engedtek volna el büntetés nélkül – engem.

Néhány évvel ezelőtt történt, hogy egy esztrádműsor kezdete előtt a büfében várakozó művészek között üldögéltem. Mikor egy énekesnő belépett a helyiségbe, akit én „Szia, Andrea”-val köszöntöttem, a mellettem helyet foglaló színész felpattant, és roppant udvariasan kezét fogott a hölgygel, aki bemutatkozott neki, mivel személyesen még nem találkoztak. Pár pillanat múlva az illető színész felém fordult és odasúgta: „Ja, azt hittem Rost Andrea. Ha tudom, hogy nem ő, nem vagyok ilyen lelkes.” Ebben az egész történetben engem nem is az vágott

fejbe, amit mondott, hanem az, hogy elmondta. Nem szégyellte, vagy már nem is vette észre, hogy – enyhén szólva – milyen furcsa a magatartása.

Ezt az epizódot azért meséltem el, mert ezzel több száz oldalon összehordott jelzőnél is világosabban tudom érzékeltetni: Feri milyen NEM. És hogy miért tartja ezt a második részben megszólalók mindegyike érdemesnek róla megemlíteni. Hiszen – sajnos – nem a Feri-féle viselkedés a legelterjedtebb még a művészvilágban sem. Pedig mi, laikusok azt hihetnők, ott sokkal jobban szeretik és becsülik egymást az emberek.

Úgy gondolom, Feri azért közvetlen miniszterrel, portással egyaránt, mert neki „itt, lent” már nem kell bizonyítania, hogy kicsoda. „Ott, fent, a világot jelentő deszkákon” már minden kétséget kizáróan megmutatta nagyságát, egyéniségének erejét.

Miközben az egész világgal kölcsönösen szeretik egymást, igazán közel nem enged magához senkit. De azt hiszem, ilyenfajta közelségre nem is volt soha szüksége. Amit e fejezet elején elmond, az valóban igaz, és nemcsak rá, de a színészek többségére is illik. Annyira magukkal vannak elfoglalva, jobban mondva, annyira magukkal kell törődniük a jó „teljesítmény” érdekében, hogy a valódi barátsághoz szükséges önzetlenségre, másakra figyelésre idővel teljesen képtelenek lesznek. Tudniillik, minél inkább magával van valaki elfoglalva, annál „énközpontúbbá”, tehát önzőbbé, és ezért környezete számára is egyre nehezebben elviselhetővé válik.

„Adjál nyugtatót, hogy ne kelljen gondolkodnom”, hallom naponta többször tőle. Az agya ma is változatlanul zakatol, úgy, ahogy egész eddigi életében, amikor állandóan egy-egy alakításán töprengett. De nemcsak arról, hanem az emberi kapcsolatokról is: ha hirtelen „kitört, kitör”, legtöbbször nem azért teszi, mert „kívül” valami kellemetlenség történt, hanem azért, mert bent, az agyában kínozza valamilyen gondolat.

Ha ő nem árulja el, ember legyen a talpán, aki ilyenkor rájön, hogy mi bántja. Emlékszem, egyszer az 1970-es évek közepén hetekig olyan rossz idegállapotban volt, hogy alig lehetett vele beszélni. Hiába kérdeztem, mi a baja, semmit nem tudtam kiszedni belőle. Aztán, körülbelül két hónap múlva, ismét nevetve fogadott: „Bodrogi Gyuszi telefonon azt mondta, ne féljek, én már benne vagyok a lexikonban; ha nyugdíjba megyek, nekem már nem kell bizonyítanom a munkában töltött évek számát.” Ekkor derült ki, hogy a többhetes mosolyszünetet egy miskolci volt kolléganőjének kétségbeesett hívása váltotta ki belőle, aki arra kérte, hogy a nyugdíjintézet felé igazolja számára az együtt töltött színházi éveket.

A második részben többen idézik Feri dicsérő szavait „kipontozott” formában. Ebből az a téves következtetés vonható le, hogy Feri csúnyán beszél. Holott ez nem így van. Ahogy Töröcsik Mari elmesélte, Feri a maga módján becéz, és ilyenkor fura szavakat is használ szeretete kifejezésére. Van egy úgynevezett baki-kazettánk, amire a tévéfelvétel közben elrontott részeket gyűjtötték össze a technikusok. Többségében versmondó színészek szerepelnek rajta: Gábor Miklós, Latinovits Zoltán, Feri és mások. A rontásokat mindenki a rá jellemző, vérmérsékletének megfelelő módon reagálja le. Engem nagyon meglepett, hogy Feri káromkodik a leghevesebben. És mégis igazuk van azoknak – köztük nekem –, akik bizonygatják, hogy Feri nem beszél csúnyán. Feri csak „munkahelyi” felindulásában használ trágár szavakat, a normál társalgásban „kötőszóként” soha.

És ami nagyon fontos: nem jön ki – még káromkodás közben sem – „koszos” szó a száján, és „koszos” mozdulat a „kezéből”. A korábban említett svédországi útján nem a repülőút, nem az idegen környezet, hanem az zavarta a legjobban, hogy a tiszteletére rendezett „partin” szó-rakoztatás címén pornófilmet vetítettek. Amikor egy színházi próba során egyik kollégája egy obszcén mozdulatot akart becsempészni a darabba, Feri kijelentette, hogy vagy ő, vagy a má-

sik. A koszt, a piszkot, a közönségességet még távolról vagy a magánéletben sem viseli el, nemhogy a közelében vagy az általa játszott előadásban.

Ezért előfordulhat, hogy valakinek így gratulál: „B...d meg, de tehetséges vagy!”, de az csak – úgymond – nagyon indokolt esetben, hogy például a „sz...r” szó elhagyja a száját. Az egyik trágár, a másik „koszos”. Ezt én ennél érthetőbben nem tudom megmagyarázni, de a különbséget pontosan érzem. A mocsoktól való irtózás szintén olyasmi, ami szorosan összeköt bennünket.

Valamikor az 1970-es évek vége felé Ferivel egy derűs téli napon elkocsikáztunk Királyrétre, azzal a tervvel, hogy felgyalogolunk a Nagy-Hideg-hegyre. Alig mentünk azonban pár száz métert, havas táj közepén találtunk magunkat. Eleinte bátran kapaszkodtunk felfelé, de nem-sokára beláttuk, hogy havasi túrára teljesen alkalmatlan szerelésünkben az egyre mélyebbé váló hóban nem mehetünk tovább. Nekivágtunk hát a lefelé vezető útnak, de nem a szerpentin-nen, hanem toronyiránt. Pillanatokon belül komoly nehézségeink támadtak, mert a fák között a hóréteg néhol a méteres vastagságot is elérte. Egymástól vagy tíz méter távolságban „küzdöttünk az életünkért”, amikor egyszer csak Feri teljesen megváltozott hangjára kaptam fel a fejem: „Mi történt?”, néztem rá. De a magyarázatra nem ebben, hanem a másik irányban bukkantam rá: turisták közeledtek felénk. Még messze voltak, de Feri már észrevette őket, és azonnal reflexszerűen ismét „színésszé” vált.

Vannak kollégái, akik elítélik őt emiatt, holott Feri nem ripacs, nem színészkedik ilyenkor sem, csak éppen számára nincs olyan élethelyzet, amelyikben ne „szerepet alakítana”. Én úgy gondolom, ennek egyrészt az az oka, hogy gyerekkorában nem tanult meg viselkedni, és ezért gyakran zavarban van, másrészt, hogy túl fiatalon lett – akkor még csak szűkebb hazájában – híres színész. Harmadszor, hogy számára minden ember közönség. De akármi is a valódi ok, nagyon-nagyon közel kell állnia hozzá annak a valakinek, aki előtt tökéletesen elengedi magát, és valóban önmaga lesz. Olyannyira közel, hogy alig akad két-három ilyen ember: csak azok, akik a legtöbbit vannak körülötte. Ha egy új személy megjelenik a színen, legyen az rokon vagy jó barát, rögtön megváltozik a hangszíne, viselkedése.

A második részben megszólaló Gyarmati Pista mesélte el, mit mondott neki egyszer egy színész: „A földön csak kétfajta ember létezik: aki a színpadon van és aki a nézőtéren.” Nos, Feri öntudatlanul is ezen szabály szerint jár-ke, létezik ebben a világban. Ő színész, és mindenki más közönség; ő mindig, mindenhol „színpadon van”, a világ többi része pedig a nézőtér.

Részlet B. Élthes Eszter 2004 novemberében megjelent „Férjem, a Komédiás” című könyvéből